

גלות היא היעדר ידידות ואהבה

מאת אביהו זכאי

"הדבר" של אלבר קאמי ו"החותם השביעי" של אינגמר ברגמן מאפשרים לנו לראות מעבר למציאות היומיומית של המגפה

X זמן קריאה משוער: רבע שעה

בעקבות מגפת הקורונה הפך ספר "הדבר" של אלבר קאמי, אשר נכתב בשנת 1947, לרב-מכר במדינות רבות. זו על כן הזדמנות ראויה לעמוד על טיבו וסוד חשיבותו של רומן זה, ומדוע הוא זוכה כיום לעדנה מחודשת. נוטים לראות ב"הדבר" משל על תחלואי החברה האנושית, ביטוי לתורה האקזיסטנציאליסטית, מטאפורה להתנגדות הצרפתית לכיבוש הנאצי, או אלגוריה על שיתוף הפעולה עמו. אך קאמי מדגיש מעל לכל אחריות מוסרית וסולידריות אנושית, ואלה כנראה הסיבות להצלחתו הנוכחית.

שעה שהכול "כבולים בשלשלאות חוסר-הישע והפחד", אומר אחד הגיבורים, "הדרך היחידה להילחם בדבר היא ההגינות"

העיר אוראן באלג'יר, שבה מתחוללת המגפה, דומה לנקרופוליס, עיר מתים ורוחות רפאים, שרבים בה מתים מהמגפה. אך בשעת מצוקה גדולה וחמורה, כאוס ומלחמה, אנשים בודדים עושים מעשים בלתי-רגילים, תוך מעורבות ואי-השלמה עם המצב. בסוף הרומן מצהיר דוקטור ברנאר רייה, הגיבור-המספר, שהחליט לכתוב "את הסיפור הזה המסתיים כאן, כדי שלא יהיה אחד השותקים". גיבוריו, הוא אומר, מעוררים "כבוד למין האנושי", מאחר והם נוהגים במוסר, הגינות, אחווה וסולידריות אנושית. זה המוטיב המרכזי של "הדבר". שעה שהכול "כבולים בשלשלאות חוסר-הישע והפחד", אומר אחד הגיבורים, "הדרך היחידה להילחם בדבר היא ההגינות". בעולם משולל חסד והשגחה אלוהית, אחווה וסולידריות אנושית הן המקור, הפשר והסוד של מצב הקיום האנושי.

קורות חייו של קאמי, לצד הנסיבות ההיסטוריות שבהן כתב את "הדבר", חושפים את הרקע לכתיבת רומן זה. אך הבנת האידיאולוגיה והפילוסופיה של ההיסטוריה שעליה הוא מבוסס, היא תנאי הכרחי להבנת אופיו, תוכנו וצורתו של הספר.

קאמי נולד בעיירה מונדובי באלג'יר, בן לאב צרפתי ואם ספרדייה. הוא למד באוניברסיטת אלג'יר. בזמן לימודיו הוא הצטרף למפלגה הקומוניסטית הצרפתית, ולאחר

מכן התחבר לפלג סוציאליסטי אחר. בשנת 1940 עזב את אלג'יר והפך לעורך עיתון ערב רב תפוצה בפריז. זמן קצר לאחר הפלישה הגרמנית לצרפת ביוני שנה זו, הוא ברח לעיר ליון שבדרום צרפת. מיולי 1940 דרום צרפת היה נתון תחת משטר וישי, או "המדינה הצרפתית", בראשות המרשל אנרי פיליפ פטן. בינואר 1941 קאמי עבר, עם אשתו פרנסין פור, לעיר אוראן שבאלג'יר, שם הוא לימד בבית ספר יסודי והחל לאסוף חומרים לרומן. בניגוד לעיר הולדתו מונדובי, תיעב קאמי את אוראן, שאותה כינה "עיר שהלבבות שותקים שם". אין תמה שהפך אותה למשל בספרו.

"הדבר הראשון שהביא הדבר לבני עירנו" הוא סבל "הגלות", תחושת "חיים עם זיכרון שאין בו תועלת", המביאים לכך ש"הדמיון פוצע לבסוף את מי שנותרים בו אמון"

לאחר שחלה בשחפת חזר קאמי באוגוסט 1942 לאזור הררי כפרי ושלו בדרום צרפת. עם פלישת בנות הברית לצפון אפריקה בנובמבר 1942, כבשו הגרמנים את כל דרום צרפת. קאמי נותק ממולדתו, אמו ואשתו. מוטיבים של מחלה, פירוד וגלות, חוזרים ומופיעים רבות ב"הדבר". "הדבר הראשון שהביא הדבר לבני עירנו" הוא סבל "הגלות", תחושת "חיים עם זיכרון שאין בו תועלת", המביאים לכך ש"הדמיון פוצע לבסוף את מי שנותרים בו אמון". הגלות מציבה את ה"יחיד מול השמיים" ובני האדם ניצבים ערום ועריה "לבדם מול היקום".

בשנת 1943 חזר קאמי לפריז והצטרף לתנועת ההתנגדות לכיבוש הגרמני. הוא התיידד עם ז'אן-פול סארטר, סימון דה בובואר ואנדרה ברטון, אחד ממנהיגי הסוריאליזם באמנות. הוא הפך לכתב ועורך העיתון המחתרתי [Combat](#) ("המאבק"), שנאסר לפרסום על ידי הנאצים, ופרסם בו ארבעה מכתבים שיועדו ל"ידיד גרמני" שהפך לנאצי. הפנייה במכתבים ל"אתם", כתב קאמי (כאן בתרגום עדינה קפלן, מתוך "מכתבים לידיד גרמני" בהוצאת כרמל) אינה מכוונת לגרמנים כולם, אלא רק ל"נאצים" שבקרבתם, והפנייה ל"אנחנו הצרפתים" אינה מיועדת רק לצרפתים עצמם אלא גם ל"אירופאים החופשיים". במכתב הראשון (1943) כתב ש"לרוח אמנם אין כל סיכוי מול החרב, אך הרוח בשילוב עם החרב תנצח תמיד את החרב. זו הסיבה שאנו פונים עכשיו אל החרב לאחר שהבטחנו שהרוח היא לצדנו". מכתבים אלה, כך כתב, הם "מסמך שנוצר מהמאבק נגד אלימות". "הדבר" זכה מיד עם פרסומו בשנת 1947 להצלחה גדולה. קאמי היה בן שלושים ושלוש.

לצד הדיבור על הרקע האישי וההיסטורי של הספר, חשוב גם לעמוד על תפישת הזמן וההיסטוריה המונחת בבסיס רומן רב השפעה זה. בשנת 1946, שנה לאחר תום מלחמת העולם השנייה, הפליג הסופר הצעיר אלבר קאמי לארצות הברית כשהוא צופה מאחוריו ב"קצה של יבשת פצועה", אירופה, ההולך ומתרחק. הנושא שבחר להרצאתו באוניברסיטת קולומביה היה "משבר האנושות" שגרמה מלחמת העולם השנייה. זמנים של משבר, סכנה ואסון, מעוררים תמיד תגובות שלאחר מכן הופכות לקונניות. כפי שכתב ההיסטוריון הגרמני [ליאופולד פון רנקה](#): "מלחמה, כך אומר לנו הרקליטוס, היא אם כל

הדברים. מתוך מאבק בין כוחות מנוגדים, ברגע גדול של סכנה, אסון, תחייה וגאולה, מתפתחות תמורות חדשות בצורה נחושה יותר". הבחנה זו כוחה יפה גם לגבי קאמי וספרו "הדבר".

קאמי מאמין שהאנשים, אשר בחרו בזמן המגפה לומר "ששתיים ועוד שתיים הן ארבע ולא את ההפך מכך", מעוררים כבוד למין האנושי

"המאורעות התמוהים" המסופרים ב"הדבר" "קרו בשנת 194... בעיר אוראן". כך נפתח הספר ונפרשים בבירור הזמן והמקום. המספר הוא "היסטוריון של הלבבות הקרועים והתובעניים שהדבר נתן בחזם של כל בני עירנו". מה שעמד לנגד עיני קאמי לא הייתה המגפה לכשעצמה אלא דילמות מוסריות, "מוסריות שקטה" בניגוד ל"עמידה מהצד" ש"הייתה אז דבר בלתי מתקבל על הדעת". הוא מאמין שהאנשים, אשר בחרו בזמן המגפה לומר "ששתיים ועוד שתיים הן ארבע ולא את ההפך מכך", מעוררים, כאמור, "כבוד למין האנושי" – זהו המוטיב המרכזי של ספרו.

הבסיס ההיסטורי לרומן היא מגפת הכולרה שהתרחשה באוראן בשנת 1849, והביאה למות רבים מהתושבים. קאמי מיקם את סיפורו בעיר זו בזמן מלחמת העולם השנייה, עיר בת "מאתיים אלף תושבים". תומאס מור הרחיק לכת, בשנת 1516, עד ארץ "אוטופיה" – שום מקום – כדי לבקר את החברה האנגלית במאה השש עשרה בספרו "אוטופיה". קאמי הרחיק אמנם רק עד אוראן, אך גם מעניינו ביקורת: ביקורת על התנהגות אנושית בימי צרה ומצוקה. זו הסיבה שהספר עמוס לעיפה בביטויים מוסריים וערכיים.

ביסוד "הדבר" נמצאת תפישה אידיאולוגית והיסטורית ברורה ומובחנת. ניתן לעמוד עליה בבירור תוך השוואה לסרט "החותם השביעי" של אינגמר ברגמן משנת 1957, אשר יכולה לסייע רבות בהבנת תוכנו וצורתו של הספר. שתי היצירות דנות בזמן של אסון ופורענות, אך מגלות גם שאי אפשר לעשות סרט או לכתוב ספר על המוות בלי לחגוג גם את החיים. הבסיס ההיסטורי לסרט הוא "המוות השחור" או המגפה השחורה שהתרחשה באמצע המאה ארבע עשרה, ואשר קטלה בין 75 ל-200 מיליון בני אדם באירופה ובאסיה. הבסיס ההיסטורי לרומן של קאמי, כאמור, היא מגפת שהביאה למות רבים מתושבי אוראן. שתי היצירות מתארות מסע – חזרה ממסע צלב אל בית אביר בשבדיה, ומסע אל לב המאפליה של הדְּבָרְבָאוראן, הדומה ל"תופת" של דנטה. בשתייהן ניצל רק קומץ מהגיבורים, שעה שרבים מידידיהם וחבריהם נכחדים במגפה. בסרט קובעת אמונה דתית מי לשבט ומי לחסד, ובספר זו אידיאולוגיה חילונית, הומניסטית. כאן וגם כאן יש דיון חשוב על מצב הקיום האנושי, ועל מקום ומעמד האדם בעולם. גורל הדמויות המרכזיות בסרט "החותם השביעי", כמו גורלן של הדמויות ב"הדבר", תלוי במערכת אמונות חובקת-כל: בסרט זו אמונה בחסד אלוהים ובישועה נוצרית, ובספר זו אידיאולוגיה חילונית, המבוססת על מוסר, אחווה וסולידריות אנושית.

"החותם השביעי" ספוג עד צוואר, מראשית ועד אחרית, בערכים ומושגים דתיים. אבי של אינגמר ברגמן היה כומר לותרני ובמאי הקולנוע גדל בעולם ספוג בדימויים דתיים. קאמי, לעומת זאת, היה איש המפלגה הקומוניסטית הצרפתית, ולאחר מכן חבר במפלגה הקומוניסטית האלג'יראית. היקום הרעיוני של ברגמן הוא דתי, וזה של קאמי הוא חילוני, משולל זיקה ויחס לדת. במקום זאת הוא מעלה על הנס הומניזם וסולידריות אנושית – האחריות העליונה וחובתו של היחיד להתייחס לאחרים בצורה מוסרית ובהגינות, סולידריות ואחוה אנושית. לכאורה, אין ניגוד גדול מזה בין במאי הקולנוע והסופר – אולם לשניהם משותפת האמונה בסולידריות אנושית.

שלוש דמויות מפתח בשתי יצירות אלה מוצאות רווח והצלה בימי פורענות ואסון. רק הליצנים, יוף (יוסף בעל החלומות), אשתו מיה (מריה), ובנם התינוק מיכאל (המלאך המוזכר בברית החדשה בספר "חזון יוחנן", הנלחם בשמיים עם מלאכיו נגד השטן) ניצלים ב"החותם השביעי". שם הסרט לקוח [מחזון יוחנן](#), שהפסקה מתוכו מופיעה בפתיחת הסרט ולקראת סופו, ומתארת את יום הדין והמשפט האחרון באפוקליפסה הנוצרית: "וּכְפָתְחוּ הַחוֹתָם הַשְּׁבִיעִי וַתְּהִי דְמָמָה בְּשָׁמַיִם כְּחֻצֵי שָׁעָה". שלוש דמויות אלה משקפות עידן תמימות, עולם של טוהר לפני החטא הקדמון והגירוש מגן-העדן, בתפישת ההיסטוריה היהודית-נוצרית.

הסיבה שהליצנים יוף ומיה, ובנם התינוק, הם הניצולים היחידים בסרט, היא שחיהם משקפים במלואם את מושגי החסד והאהבה הנוצריים. הם היחידים החיים חיים של פשר ומשמעות אמיתיים והיחידים היוצרים דבר בעל משמעות וחשיבות – ילד, המשמש ביטוי ומושא לאהבה. הם נוטים חסד, חום, אהבה וחמלה לכל בני האדם. מעלתם הגדולה היא התמימות ראשונית המציינת את חיי אדם וחווה בגן-העדן לפני "החטא הקדמון" ולפני הגירוש מן הגן. חיהם מבוססים לגמרי על תום טהור ואמונה זכה, ללא כל שאלות ותהיות, ספקנות או רציונליזציה. זהו האידיאל הנוצרי שהוא בבחינת תנאי הכרחי, אך כמובן לא מספיק, לקבלת אור החסד האלוהי הגואל והמושיע. יוף ומיה הם היחידים שחיהם מהווים הגשמה ברורה של פשטות החיים ומעשי האמונה הנוצרית, ולכן רק אותם, יחד עם בנם, מציל אלוהים מציל ביום המשפט והדין האחרון.

מבין ששת הגיבורים המרכזיים, רק שלושה ניצלים, וזאת בזכות התנהגותם המוסרית והסולידריות האנושית שהם מפגינים, תוך הקרבה אישית, סיכון אישי ואחוה

מבין ששת הגיבורים המרכזיים ב"הדבר", רק דוקטור ברנאר רייה, הגיבור-המספר, ז'וזף גראן, פקיד עירייה מבוגר, עניו וצנוע, המרכז את פעולות יחידות המתנדבים למלחמה במגפה, והעיתונאי הצעיר רמון רמבר, אשר בעקבות המגפה הופרד מאהובתו ומצטרף לצוותי הסיוע, ניצלים בזכות התנהגותם המוסרית והסולידריות האנושית שהם מפגינים, תוך הקרבה אישית, סיכון אישי ואחוה.

הרופא דוקטור ברנאר רייה היה בין הראשונים שזיהו את המחלה. הוא שואף לייצוג אובייקטיבי של המתרחש ומקובלים עליו "רק דיווחים בלא כחל ובלא שרק" בנוגע

למגפה. בהיותו קנאי לאמת, הוא אינו מוכן להציג דברים ללא כל ביסוס בנוגע למחלה. הוא אדם ה"נלאה מהעולם שהוא חי בו", אך בכל-זאת "הזולת קרוב לליבו ודעתו נחושה להתנגד לאי-צדק ולווייתורים". לאחר שהוברר כי זו אכן מגפת הדבר, הוא "עושה רושם של אחד שהוא בעניינים". אם בתחילה הוא מתנהל כרופא מקצוען הפועל במיומנות רבה, הרי כעבור זמן מה הוא אינו יכול להשלים עם המחלה: "רק משוגע, עיוור או פחדן יכול לראות את הסבל והמצוקה שהדבר גורם, ולהשלים אתו". זהו המסר המוסרי, האנושי של קאמי.

ז'וזף גראן, "פקיד בעירייה", אדם צנוע, פשוט ועני, נושא את אחד התפקידים המרכזיים במאבק במגפה – הוא מרכז את כל הפעולות של יחידות המתנדבים בעיר ואחראי על התיאום בין הגורמים השונים. גראן מנסה כל העת לכתוב רומן, אך יכול רק לכתוב שוב ושוב את משפט הפתיחה ללא כל יכולת להמשיך. (הדבר מזכיר את "המיתוס של סזיפוס", וכן את דוקטור מנפרד הרבסט בספרו של שמואל יוסף עגנון "שירה", אשר בניגוד לגראן דווקא מתקשה להשלים את ספרו על קבורת העניים בביזנטיון). גראן נדבק במחלה, אך תודות לנסיוב הוא מבריא. הבראתו של גראן מסמלת תקווה, סוף למגיפה והתגברות על המחלה. למרות כישלון אישי בכתיבת רומן, הוא מרכז את פעולות המתנדבים ביחידות ההצלה ולכן ניצל בסוף.

סולידריות ואחוה אנושית היא מהות הפעולה הנדרשת במגפה ואין בלתי

לבסוף, רמון רמבר, עיתונאי צעיר בגיל של קאמי, אדם "שנוח לו בחיים". בעקבות המגפה הוא הופרד מאהובתו הנמצאת בפריז והוא עושה ככל שביכולתו לשוב אליה. מאחר שאינו אזרח אוראן, הוא מנסה בתחילה לחמוק בחשאי מהסגר על העיר, אך במשך הזמן הוא מבין שהפך להיות חלק מהקהילה וגורלה. הוא נותר בעיר ומתנדב לפעול ב"יחידות התברואה". עשר שנים קודם לכן הוא השתתף במלחמת האזרחים בספרד ושם היה "בצד של המנוצחים", או הכוחות האנטי-פשיסטים. אך עכשיו באוראן הוא שוכנע להשתתף במאבק כיוון שלדעתו "הדרך היחידה להילחם בדבר היא ההגינות". ממחאה נגד גורלו האישי, עובר רמבר ללקיחת חלק בהתנגדות לאסון המשותף. סולידריות ואחוה אנושית היא מהות הפעולה הנדרשת במגפה ואין בלתי.

לדת יש תפקיד שלילי ב"החותם השביעי" ו"הדבר". האביר אנטוניוס בלוק חוזר לטירה שלו בשבדיה עשר שנים לאחר שיצא למסע צלב בארץ הקודש עם נושא כליו ינס. מיד בתחילת הסרט המוות בא לקחת אותו, אך הוא משכנע את המוות לשחק איתו משחק שחמט ולהותירו בחיים כל עוד לא ניצח אותו. בדרך לטירה הוא ועוזרו פוגשים במשפחת ליצנים העורכת מופע בזמן המגפה. המשרת וינס מציל נערה שתקנית מאונס של שודד, שאותו הוא מזהה ככומר ששכנע את אדונו לצאת למסע הצלב המטופש לארץ הקודש, מסע, אומר ינס, "שרק אידיאליסט יכול היה להמציאו". משך כל המסע הביתה מהרהר האביר בשאלת משמעות החיים וודאות המוות. הוא מבקש נואשות לגלות את אלוהים, אך ינס מנסה לשכנעו כי לחייו אין כל פשר ותכלית ממילא, ועליו לקבל זאת. לאחר

שאנטוניוס אינו מצליח למצוא את אלוהים, הוא מחליט להאריך את משחק השח האחרון שלו עם המוות, כדי לתת לליצנים ולבנם הקטן אפשרות להימלט, בשעה שכל השאר מתים ביום הדין והמשפט האחרון. בעולם נעדר אלוהים, סולידריות אנושית היא הכוח היחיד העומד לרשות האדם.

<https://www.youtube.com/watch?v=f4yXBligZbg>

אצל קאמי, הרופא רייה טוען שאף אחד לא מאמין שאלוהים הוא כל-יכול ויירפא את החולים. זו הסיבה שאיש "לא מפקיד את עצמו לחלוטין בידי". כך, בשל היותו אמן על ריפוי נפגעי המגפה, "הוא בדרך אל האמת, במאבקו נגד הבריאה כמו שהיא". נוכח עולם משולל חסד ונחמה, מה שניתן לעשות הוא רק לרפא את החולים: אני "מגן עליהם כמיטב יכולתי. זה הכול". מוסר וסולידריות אנושית הם יסוד המסר ההומניסטי החשוב בספר. בניגוד לכך, האב פנלו, "ישועי מלומד ולוחמני", קובע "זו בוודאי מגפה" ו"עיניו חייכו מאחורי המשקפים העגולים". בדרשה שנשא הוא מאשים את הקהל החוטא: המגפה היא עונש מאלוהים. רק שיבה לדת וחזרה בתשובה תביא את הישועה. וכמו המטיף הרע ב"חותם השביעי", אשר מפחיד את ציבור המאמינים, אף הוא מוצא את מותו במגפה.

בלז פסקל כתב, כבר במאה ה-17, בספרו "מחשבות או אפולוגיה לדת הנוצרית", ש"אלוהים הוא אל נסתר". חורחה לואיס בורחס כתב ב"המרחב של פסקל" (משנת 1951), שהפילוסוף הצרפתי "הצטער על כך שהרקיע אינו יכול לדבר". גם האביר ב"חותם השביעי" וגם הרופא ב"הדבר" ניצבים מול אלוהים נסתר ובלתי מושג. בדומה לפסקל, גם אנטוניוס בלוק מחפש במשך כל הסרט הוכחות לקיום אלוהים, אך אינו מוצא אותן, ושעה שהוא הולך להתוודות בכנסייה, מתברר לו כי הכומר היושב מולו אינו אלא מלאך המוות, המודיע לו מתי יבוא לקחתו.

"אולי מוטב לאלוהים שלא נאמין בו ושנילחם במוות בכל כוחותינו, בלי לשאת עינינו אל השמיים האלה שהוא שותק בהם" - אלבר קאמי

הרופא רייה יודע אף הוא שאלוהים הוא "אל מסתתר", אשר אינו חושף ומגלה עצמו בזמן ובהיסטוריה: "אולי מוטב לאלוהים שלא נאמין בו ושנילחם במוות בכל כוחותינו, בלי לשאת עינינו אל השמיים האלה שהוא שותק בהם". ושעה שידידו של רייה אומר לו שניצחונותיו בהצלת חולים מהמגפה הם "תמיד ניצחונות זמניים" ולא סופיים, רייה משיב לו – "תמיד, אני יודע", אך "זו לא סיבה להפסיק להילחם". אך הוא מודה בעצב שמשמעות הדבר היא "תבוסה שאין לה סוף". בעולם משולל חסד וישועה, כל רפואה והצלה היא זמנית בלבד ולא שינוי "סדרי בראשית". זהו, לדעת קאמי, מצב הקיום האנושי.

מחאת האביר אנטוניוס בלוק, וגם זו של הרופא רייה, נגד עולם משולל חסד והשגחה אלוהית, מביאה את שניהם לאמץ גישה הומניסטית. ביקום הנעדר חסד ונחמה, ניתן למצוא מוסר וחמלה רק בקרב בני האדם, או לפחות בקרב הטובים שביניהם. זו המטלה

שנושאים על עצמם הגיבורים בשתי היצירות. האביר מסייע להציל את הליצנים ואת בנם הקטן, והרופא עושה רבות למען חולי מגפה. מעלה מוסרית ואנושית קובעת את גורל הגיבורים בסרט ובספר. מוות וחיים תלויים בהתנהגות אנושית. וכך בסופו של דבר מוסר וסולידריות אנושית קובעים משפט וישועה, מי לשבט ומי לחסד, ורק הללו יכולים לעמוד לצד בני האדם, תקוותם ונחמתם.

מחלת הדבר אינה מגפה בלבד, לדעת קאמי, אלא סמל למהות מצב הקיום האנושי: הדבר נמצא "בכל אחד ואחד". הוא היה לפני המגפה באוראן ויהיה גם לאחריה. זו מחלה המקננת באדם "ושום אדם אינו נקי" ממנה. לשון אחר, "חיידק הדבר לא מת לעולם". הוא אינו רק מגפה תברואתית אלא מהווה ניגוד וסתירה לעמדה אנושית, מוסרית-ערכית. לדוגמה, מאז שראה הוצאה להורג בצרפת, שנים לפני פרוץ המגפה באוראן, יודע אחד הגיבורים בספר, שהוא "לא חדל להיות נגוע בדבר" במשך "שנים רבות". קאמי היה מתנגד חריף להוצאה להורג. המגפה מציינת לכן מעל לכל אי-מוסריות ואי-סולידריות אנושית.

בסוף הספר מגלה קאמי עד כמה זוועות מלחמת העולם השנייה השפיעו על יצירתו. הרופא רייה נחרד מ"העולם המטורף הזה שקטל בני-אדם הוא בו מעשה של יום-יום ממש כקטל זבובים" ו"ריח המוות הזה שהמם את כל מי שהוא לא הרג". עולם שבו הכול "כבולים בשלשלאות של חוסר-הישע והפחד". מוטיב הגלות לכן כה נפוץ בספר: "כן, הדבר חלף, הוא ואימיו, והזרועות האלה המשתלבות זו בזו של התושבים בחגיגות לסיום המגפה, "אכן הגידו שהוא היה גלות ופירוד במובן העמוק של המילים". סגר העיר בעת המגפה הביא לגלות ופירוד. אך עם הסרתו "כבתה בבת-אחת תחושת הגלות". הוא גרם לכך שהבריות "הוצאו אל מחוץ לידידות האנושית", ולכן סבלו "בגופם וגם בנפשם" ממחסור קשה, "מגלות שאין לה מרפא". שהרי "מולדתן האמיתית הייתה מעבר לחומות של העיר הנחנקת הזו". כך מסתיים הספר בדגש על אחווה וסולידריות בעת צוקה ומצוקה גדולה, בבחינת "מענה שניתן לתקוותם של בני-האדם".

אלה "שמסתפקים באדם ובאהבתו העלובה והכבירה ראויים שלפחות מזמן זמן תפקוד אותם השמחה ויבואו על שכרם"

גם בסרט וגם בספר, אהבה היא יסוד מוסד. ב"חותם השביעי" אהבתם ותמימותם של יוף ומיה מצילה אותם מיום הדין והמשפט האחרון. ו"הדבר", "קול גדול התרה בבריות המבוהלות" ואמר להן שהמולדת האמיתית נמצאת "במשקלה של האהבה, ואליה, אל האושר ביקשו לשוב, ופנו במיאוס לכל השאר". גלות היא היעדר ידידות אנושית ואהבה. כל "אלה שנשאו עיניהם, מעל לראשו של האדם, אל משהו שאפילו לא יכלו לתאר להם בדמיונם, לא ניתן להם מענה". אך לעומתם אלה "שמסתפקים באדם ובאהבתו העלובה והכבירה ראויים שלפחות מזמן זמן תפקוד אותם השמחה ויבואו על שכרם". לא בשמיים אלא עלי ארץ נמצא הפתרון למצבו הקיומי של האדם: "אם יש דבר שאפשר להשתוקק לו תמיד ולהשיגו לפעמים, הרי זה הרגש האנושי החם".

מוטיב אנושי זה מסגיר את הכוונה העליונה של קאמי. רייה הוא רופא אך גם מתקן חברתי. לכן החליט "לכתוב את הסיפור הזה המסתיים כאן, כדי שלא יהיה אחד השותקים. כדי ללמד זכות על מוכי הדבר האלה, כדי שיישאר לפחות זיכרון של העוול שנעשה להם, וההתעמרות שהתעמרו בהם, וכדי לומר בפשטות מה שלומדים בעתות פורענות כאלה: שבני-האדם יש בהם יותר דברים הראויים להערצה מדברים הראויים לבוז". הדברים מבטאים שליחות והכרעה מוסרית. שהרי המספר, יודע "שחיידיק הדבר לא מת ולא נעלם לעולם. שיכול הוא להיות שקוע בשינה עשרות שנים ... שמחכה הוא בסבלנות בחדרים" או במרתפים. ואכן "שאפשר שביום מן הימים" הוא יחזור "לאסונם של בני-האדם".

מגפה וחולי כרוכים הדוקות במגפה מוסרית, לדעת קאמי. או, לחילופין, מגפה מוסרית, כפי שהוא מראה בספרו, מביאה למחלה ולמגפה בריאותית. זו מהות הקיום האנושי בעולם סקולרי, ושום כוח אחר אינו עומד בו לצד בני האדם זולת אהבה, מוסר וסולידריות אנושית. בזכות המסר האנושי החשוב הזה, ספרו של קאמי זוכה להצלחה בימי המגפה הנוכחית.

אביהו זכאי הוא פרופסור אמריטוס להיסטוריה באוניברסיטה העברית

הערה: כל המובאות מתוך "הדבר" של אלבר קאמי הן מה[מהדורה בתרגומה של אילנה המרמן בהוצאת "עם עובד"](#).

תמונה ראשית: בדידות קיומית. תצלום: מתיו הנרי, unsplash.com

Photo by [Matthew Henry](#) on [Unsplash](#)

מאמר זה התפרסם באלכסון ביום שלישי 1 בדצמבר 2020 על-ידי אביהו זכאי.